

Psychologie.)/ К.Г. Юнг Аналитическая психология; . – СПб.: МЦНК и Т «Кентавр»: Ин-т личности: ИЧП «Палантир», 1994. – 136 с.

13. Харламенкова Н.Е. Самоутверждение подростка/ Н.Е.Харламенкова. – М.: Институт психологии РАН. – 2004. – 296с.

The article is dedicated to specification of content of conception “identity sovereign” and its place among identical meanings that are used by modern psychology.

Key words: identity (psychological) sovereign,

Отримано 30.03.2009

УДК 005.32:378(477)

О.С. Толков

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПЕРІОД ЗМІН

У статті розкрито особливості забезпечення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів в умовах інноваційних змін. Охарактеризовано систему дій щодо посилення конкурентоспроможності освітніх організацій. Виокремлено стратегічний та тактичний напрями покращання конкурентоспроможності вищої школи.

Ключові слова: вищі навчальні заклади, конкурентоспроможність, інноваційні зміни.

В статье раскрыты особенности обеспечения конкурентности высших учебных заведений в условиях инновационных изменений. Охарактеризована система действий относительно усиления конкурентоспособности образовательных организаций. Выделены стратегическое и тактическое направления улучшения конкурентоспособности высшей школы.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, конкурентоспособность, инновационные изменения.

У наш час характерними рисами функціонування освітніх

закладів постають різноманітні трансформаційні процеси, що спрямовані на покращання діяльності установ, впровадження інноваційних розробок. Зміни є необхідною умовою існування сучасних вищих навчальних закладів, які забезпечують їх конкурентоспроможність на регіональному, загальнодержавному та міжнародному рівнях. Важливою постає здатність вищої школи оперативно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі.

Метою дослідження постала розробка теоретичних і методичних положень щодо забезпечення конкурентоспроможності вищої школи.

Завдання полягали у вивченні особливостей функціонування вищої школи в умовах інноваційних змін; встановленні змісту поняття "конкурентоспроможність вишу" та його особливостей; виявленні чинників, які впливають на конкурентоспроможність вищого навчального закладу в період змін; здійсненні психологічного аналізу сутності конкурентоспроможності вищої школи.

Об'єктом дослідження постала діяльність вищих навчальних закладів в умовах введення інноваційних змін.

Предметом дослідження виступають теоретичні та методологічні особливості забезпечення конкурентоспроможності ВНЗ.

У наукових джерелах поняття конкурентоспроможності трактується по-різному. Так, конкурентоспроможність організацій означає ефективне надання послуг, забезпечення якості трудового процесу та здійснення системи раціонального управління [16, с. 184; 17]. Конкурентні переваги організацій виявляються в їх потенційних можливостях, формуються та примножуються шляхом посилення якості управління, реалізуються у нововведеннях та інноваціях [16, с. 222].

Конкурентоспроможність – це можливість передбачати, оновлюватися та використовувати всі можливості для розвитку [10], це здатність організації за інших рівних умов краще задовольняти потреби клієнтів [1, с. 102].

У сфері вищої освіти конкурентоспроможність постає сукупністю властивостей, які визначають конкурентні переваги одного суб'єкта освітньої діяльності над іншим. Конкурентоспроможність вищих навчальних закладів – це можливість ефективного функціонування в умовах конкурентного ринку.

Однією із найскладніших проблем, на вирішення якої спрямована управлінська діяльність персоналу вищих навчальних

закладів, є забезпечення організації робіт із підвищення конкурентоспроможності установ. Ця діяльність покликана забезпечити стійкий розвиток і функціонування вишів, посилення їх іміджу, зростання матеріально-технічного забезпечення. Питання щодо покращання конкурентоспроможності вищої школи в умовах змін поки що комплексно не досліджено. Хоча вже існують певні напрацювання у цьому напрямі як українських, так і зарубіжних науковців [3; 7; 9; 15; 16; 21].

Сьогодні вища школа все більше постає перед викликами глобалізації, тобто інтенсивною інтеграцією в європейську освітню систему, ефективною взаємодією із закордонними освітніми установами. У цих умовах матимуть конкурентні переваги лише ті вищі навчальні заклади, які будуть здатними максимально ефективно використовувати ресурси – в першу чергу людські. У глобальному контексті конкурентоспроможність полягає у здатності організацій генерувати нові ідеї та знання, утілювати їх у нові освітні послуги, методи діяльності.

Важливим елементом покращання функціонування організацій постає здатність привносити в діяльність інноваційні елементи, впроваджувати та самим продукувати новітні ідеї.

Конкурентоспроможність вищих навчальних закладів оцінюється за допомогою таких показників: цілісності навчальних планів, ефективності застосування новітніх технологій навчання, ступенем інноваційної активності, систематичним підвищенням кадрового потенціалу закладу, рівнем професійної компетенції випускників й зацікавленості у їх послугах працедавців, обсягом запропонованих освітніх послуг, іміджем учбового закладу тощо.

Покращання конкурентоспроможності вищої школи виступає неперервною роботою в умовах ринку, зорієнтованою на:

- всебічне вивчення потреб та запитів споживачів освітніх послуг;
- дослідження можливостей інших вищих навчальних закладів у трансформаційний період розвитку;
- визначення перспектив розвитку системи вищої освіти загалом.

Управління конкурентоспроможністю – це сукупність заходів із систематичного пошуку нових форм та методів діяльності, надання висококваліфікованих послуг. Підвищення конкурентоспроможності – важливий крок до успіху організації у сфері її діяльності.

Конкурентоспроможність у сфері вищої освіти означає здатність витримувати конкуренцію з іншими суб'єктами ринку

освітніх послуг. Вона забезпечує можливість здійснення ефективної господарської діяльності в умовах ринку. Показник конкурентоспроможності організацій відображає результати роботи всіх структурних підрозділів та їх конструктивну відповідь на соціальні трансформації. Надзвичайно важливою постає здатність вищої школи оперативно реагувати на зміни у запитах користувачів, їх актуальні потреби та очікування [19; 20].

Ще до недавнього часу напрямки діяльності вищих навчальних закладів визначалися, у першу чергу, адміністративним персоналом: ректором, проректорами, деканами, керівниками низки структурних підрозділів. Вони відповідали за розробку стратегії освітніх організацій, а роль співробітників полягала у безапеляційному виконанні розпоряджень, наказів, доручень. Останнім часом ситуація кардинально змінилася. Динамічність ринку освітніх послуг, глобалізаційні освітні процеси, розвиток міжнародних взаємодій визначили, що конкурентоспроможність організацій, а відповідно, й успіх, залежать від кожного її працівника. І особливо актуальним у цей період постає здатність вищої школи до формування високоєфективних команд працівників, спрямованих на швидше та раціональніше досягнення стратегії, цілей, місії освітніх організацій.

Конкурентоспроможність вищих навчальних закладів багато в чому залежить від здійснення послідовних і неухильних кроків на шляху підвищення працездатності персоналу та розвитку людського потенціалу. Адже у першу чергу саме від працівників вищої школи залежить її ефективний розвиток та функціонування, забезпечення виховання висококваліфікованих кадрів. Завдяки виступам на різноманітних форумах, участі у міжнародних наукових проектах персоналом вищих навчальних закладів покращується конкурентоспроможність організацій, посилюється їх імідж. Працівники вищої школи здійснюють забезпечення процесів введення інноваційних змін, спрямованих на адаптацію освітніх установ до потреб суспільства, впровадження нових наукових розробок у сфері освіти [2, с. 238].

Підвищення конкурентоспроможності організацій, на думку В.М. Іванова, відбувається завдяки розробці стратегії діяльності, процесам реалізації соціальних цілей, ефективному використанню внутрішніх резервів [13].

О.Л. Сکیدін підвищення конкурентоспроможності освітніх організацій пов'язує із всебічним застосуванням принципів та методів інноваційного менеджменту, що забезпечує процеси введення змін задля підвищення ефективності роботи освітньої

організації. Водночас необхідно здійснювати стратегічне планування діяльності організацій, ефективно керівництво соціальними та психологічними аспектами інновацій; забезпечувати процеси створення і впровадження новітніх управлінських технологій [14].

На рівень конкурентоспроможності вищих навчальних закладів неабиякий вплив мають використання новітніх розробок у галузі вищої освіти, впровадження сучасних форм і методів діяльності.

Процеси управління змінами передбачають два етапи: тактичний і стратегічний. Тому й управлінські процеси щодо підвищення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів можна розглядати у короткостроковій (тактичний етап) та довгостроковій (стратегічний етап) перспективах. З тактичної точки зору управління конкурентоспроможністю полягає у досягненні поставлених цілей в обмежений час, підвищенні адаптації співробітників до нових умов діяльності, здійсненні оцінки та відбору працівників, планування найближчих кадрових переміщень тощо.

На думку Є.Б. Моргунова, І.А. Оганесян, стратегічний напрямок введення змін найефективніше впливає на підвищення конкурентоспроможності організацій [11; 12, с. 32]. Це насамперед пов'язано з тим, що персонал вищих навчальних закладів має змогу детально ознайомитися із програмою перетворень, висловити свої пропозиції, виробити раціональні рішення, створити перспективний план, врахувати нагальні потреби та запити суспільства. Дієва стратегія консолідує працівників вищої школи, дозволяє залучати нові ресурси, допомагає налагоджувати зв'язки з різноманітними освітніми установами.

Довгострокова стратегія вузу передбачає всебічну підготовку, аналіз й оцінку власних можливостей та здатностей. Ефективна робота з інформацією (збір, обробка, використання) дозволяє вищій школі знаходитися в постійному режимі інноваційних рішень і бути клієнтоорієнтованою. Така модель поведінки дозволяє: формувати у потенційних абітурієнтів позитивне ставлення до вищих навчальних закладів, з'ясувати потреби суспільства в освіті та виробити систему ефективних інноваційних дій. У сучасних умовах це стає важливим елементом посилення конкурентоспроможності освітніх організацій.

К. Камерон, Р. Куїнн запропонували систему дій, спрямованих на посилення конкурентоспроможності організацій.

По-перше, необхідно здійснювати постійний інформаційний

аналіз діяльності інших суб'єктів освітніх послуг.

По-друге, варто звертати увагу на особливості діяльності закордонних освітніх закладів, слідкувати за новітніми розробками.

По-третє, проведення систематичних семінарів, дискусій, бесід допоможе виробити найефективніший план дій, уникнути помилок, сформуванню позитивний соціально-психологічний клімат.

По-четверте, необхідно здійснювати стратегічний аналіз переваг вищого навчального закладу у порівнянні з конкурентами.

По-п'яте, потрібно займатися вивченням запитів та потреб споживачів освітніх послуг задля впровадження актуальних напрямів підготовки.

По-шосте, встановлення зв'язків із науково-дослідними установами, участь у спільних дослідженнях допоможе підвищити статус освітньої організації, дасть змогу розширити власний науковий потенціал.

По-сьоме, варто активно впроваджувати лише ті зміни, які у майбутньому даватимуть ефективні результати (щоб зміни не відбувалися лише заради самих змін) [4, с. 266].

Л. М. Карамушка стверджує, що задля посилення іміджу, покращання конкурентоспроможності освітні організації зобов'язані:

- постійно враховувати зміни, що відбуваються у соціумі, здійснювати їх систематичний аналіз та всебічний розгляд;
- швидко адаптуватися до інноваційних форм та методів діяльності, інформаційних та освітніх технологій;
- покращувати соціально-психологічний клімат у педагогічному колективі;
- враховувати потреби та запити працівників і користувачів освітніх послуг;
- здійснювати функціонування на засадах гуманізму, демократії [5].

О.Л. Скідін вважає, що задля забезпечення конкурентоспроможності освітніх організацій необхідно здійснювати такі інноваційні зміни:

- впроваджувати новітні соціальні технології, спрямовані на покращення якості надаваних послуг;
- застосовувати нові методи та форми діяльності [14].

Р.А. Фатхутдінов розглядає процеси покращення конкурентоспроможності організацій через здійснення ефективної реформаторської діяльності, що полягає у зміні принципів роботи, підвищенні якості праці, поліпшенні показників функціонування освітньої установи. Він виокремив такі напрями підвищення

конкурентоспроможності організацій. По-перше, на усіх етапах введення змін необхідно вдосконалювати зв'язки із зовнішнім середовищем, здійснювати моніторинг основних показників функціонування організацій. По-друге, варто досліджувати потреби та запити суспільства, прогнозувати зміни параметрів ринку освітніх послуг. По-третє, слід удосконалювати організацію інноваційної діяльності, створювати окремі мікрогрупи з метою швидшої розробки нових інноваційних технологій і подальшого їх упровадження. По-четверте, здійснювати аналіз організаційних і соціально-економічних чинників функціонування освітніх закладів з метою введення найбільш актуальних та необхідних змін [16, с. 419-428].

Вагомий вплив на посилення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів має і розвиток власної матеріально-технічної бази, фонду бібліотеки, що дає змогу якісніше проводити наукові дослідження, ефективно здійснювати навчально-виховний процес. Кожен напрям підвищення конкурентоспроможності освітнього закладу передбачає розробку цілей і шляхів їх досягнення з конкретних інноваційних проектів.

Стратегія підвищення конкурентоспроможності освітніх організацій полягає у:

- забезпеченні конкурентоздатності фахівців на регіональному, загальнодержавному та міжнародному рівнях;
- посиленні іміджу організацій завдяки їх визнанню у суспільстві, отриманим дипломам, призам;
- участі науково-педагогічних працівників у міжнародних конкурсах, виставках, конференціях;
- залученні висококваліфікованих кадрів до здійснення освітніх функцій;
- покращанні показників функціонування організацій у порівнянні з попередніми періодами;
- забезпеченні ефективної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу;
- впровадженні нових підходів, принципів, методів і технологій діяльності;
- здатності до залучення усіх потенційних резервів з метою покращання функціонування закладу [16, с. 435].

Після розробки стратегії інноваційної діяльності повинні бути створені умови її практичної реалізації. Це вимагає вирішення низки завдань, визначення необхідних ресурсів, залучення

персоналу організацій, зміни організаційної структури тощо [18, с. 123].

Одним із найважливіших стратегічних конкурентних переваг у даний час є імідж організацій. Він забезпечує інформування громадськості про соціальні цілі та ролі освітнього закладу в економічному, соціальному, культурному й духовному житті суспільства. Імідж – це яскраво та емоційно забарвлений образ чого-небудь, що склався у масовій свідомості. Імідж – це особливий психічний образ, що певним чином впливає на поведінку й емоції особи або групи людей. Високий імідж вищих навчальних закладів є підтвердженням того факту, що освітні установи володіють унікальними діловими, організаторськими й управлінськими здібностями [17].

Зміни у вищих навчальних закладах спрямовуються на покращання власної діяльності, дають змогу зосередити активність установ на досягнення нових цілей, знаходження перспективних методів організації роботи.

Актуальним постає процес інформування кожного працівника вищих навчальних закладів щодо намічених завдань та цілей діяльності у період введення змін. Надзвичайно ефективним постає згуртування окремих працівників у єдину команду задля покращання їх міжособистісних взаємодій, пришвидшення процесів переробки інформації та на їх основі прийняття рішень. На думку українських психологів О.А. Філь та Л.М. Карамушки, формування високоефективних команд працівників має вагомий вплив на покращання конкурентоспроможності закладу у майбутньому. Цієї думки притримується й білоруський психолог В.М. Козубовський. Він зазначає, що у період змін для системи вищої освіти надзвичайно важливою постає здатність формування управлінської команди. Це пояснюється тим, що підготовка висококваліфікованих кадрів та ефективне функціонування вищих навчальних закладів можливе лише за умови об'єднання колективних зусиль багатьох працівників [6-8].

Потужними чинниками розвитку конкурентоспроможності вищих навчальних закладів в Україні є розширення їх спеціалізації (перетворення із технічних, педагогічних, медичних у класичні заклади освіти); відкриття нових спеціальностей і напрямів підготовки фахівців, що користуються великою популярністю у суспільстві. Водночас, у зв'язку зі збільшенням чисельності самих вищих навчальних закладів, їх філій та представництв у різних

регіонах країни постає необхідність більш активно змагатися за увагу кожного майбутнього абітурієнта. Кількість поданих заяв на вступ до ВНЗ і є одним із чинників конкурентоспроможності установ на ринку освітніх послуг, їх престижу в очах суспільства.

Здійснення активної взаємодії вищих навчальних закладів із місцевими, регіональними та центральними органами державної влади; засобами масової інформації; випускниками загальноосвітніх шкіл; абітурієнтами та їх батьками; громадськими організаціями; закладами культури та мистецтв; іншими вищими навчальними закладами формує позитивну громадську думку про освітні заклади. Це, у свою чергу, сприяє посиленню авторитету вищої школи та формуванню позитивного іміджу, підвищуючи конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг, приваблюючи нових споживачів.

Крім того, на забезпечення ефективної діяльності вищої школи має неабиякий вплив розробка дієвої системи прийомів і методів, спрямованих на покращання взаєморозуміння між закладами та їх навколишнім оточенням; поширення інформації про освітні установи, їх історію та сучасний стан; застосування принципів ефективного управління; формування позитивного соціально-економічного клімату; впровадження новітніх форм та методів діяльності; створення яскравого неповторного образу вищих навчальних закладів.

Усе це сприятиме у перспективі посиленню конкурентоспроможності вищої школи, формуванню сприятливого іміджу, зростанню переваг над іншими закладами, створенню позитивної думки щодо високого авторитету установи та якості її освітніх послуг, збільшенню кількості абітурієнтів, підвищенню цінності диплому освітнього закладу в очах потенційних роботодавців, виходу навчально-наукової діяльності закладу на новий, вищий рівень розвитку.

Список використаних джерел

1. Денисова А.Л. Управление конкурентоспособностью промышленного предприятия: аспекты качества / А.Л. Денисова, Т.М. Уляхин; Под ред. А.Л. Денисовой. – Тамбов: ТГТУ, 2006. – 120 с.
2. Дмитренко Г.А. Мотивация и оценка персонала: Учебное пособие / Г.А. Дмитренко, Е.А. Шарапатова, Т.М. Максименко. –

К.: МАУП, 2002. – 248 с.: ил.

3. Должанский И.З. Конкурентоспособность предприятия: Учебное пособие / И.З. Должанский, Т.О. Загородняя. – Донецк: Норд-пресс, 2005. – 362 с.

4. Камерон К. Диагностика и изменение организационной культуры / К. Камерон, Р. Куинн; Пер. с англ. под. ред.

И.В. Андреевой. – СПб: Питер, 2001. – 320 с.: ил. – (Серия "Теория и практика менеджмента").

5. Карамушка Л.М. Психологія управління закладами середньої освіти: Монографія / Людмила Миколаївна Карамушка. – К.: Ніка-Центр, 2000. – 332 с.

6. Карамушка Л.М. Формування конкурентоздатної управлінської команди як інноваційний напрям управління освітніми організаціями / Л.М. Карамушка, О.А. Філь // Освіта і управління. – 2004. – Т.7. – № 1. – С. 82-90.

7. Карамушка Л.М. Формування конкурентоздатної управлінської команди (на матеріалі діяльності освітніх організацій): Монографія / Л.М. Карамушка, О.А. Філь. – К.: Фірма "ІНКОС", 2007. – 268 с.: іл.

8. Козубовский В.М. Управленческая "команда" учреждения образования в период кардинальных реформ // Актуальні проблеми психології. Том I.: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д., Карамушки Л.М. – К.: Міленіум, 2005. – Вип. 15. – С. 65-70.

9. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия / Ю.Б. Иванов, А.Н. Тищенко, Н.А. Дробитько, О.С. Абрамова. – Х.: ХНЭУ, 2004. – 255 с.

10. Митина Л.М. Психология развития конкурентоспособной личности: Учебно-методическое пособие / Лариса Максимовна Митина. – 2-е изд., стер. – М.: Издательство Московского психолого-социального института, 2003. – 400 с. – (Серия "Библиотека психолога").

11. Модели и методы управления персоналом: российско-британское учебное пособие / [Ред. Е.Б. Моргунов]. – М.: ЗАО «Бизнес-школа "Интел-Синтез"», 2001. – 464 с. – (Серия «Библиотека журнала "Управление персоналом"»).

12. Оганесян И.А. Управление персоналом организации / Ирина Арутюновна Оганесян. – Мн.: Амалфея, 2000. – 256 с.

13. Основы социального управления: Учебное пособие / [А.Г. Гладышев, В.Н. Иванов, В.И. Патрушев и др.]; Под ред. В.Н. Иванова. – М.: Высшая школа, 2001. – 271 с.
14. Скідін О.Л. Основы використання соціальних технологій в управлінні вищими закладами освіти: Навчальний посібник / Олег Леонідович Скідін. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 277 с.
15. Туркова Е. Повышение конкурентоспособности предприятия: роль организационных преобразований / Е. Туркова // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – № 4. – С. 115-120.
16. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации: Учебник / Раис Ахметович Фатхутдинов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 544 с.
17. Чайникова Л.Н. Конкурентоспособность предприятия: Учебное пособие / Л.Н. Чайникова, В.Н. Чайников. – Тамбов: ТГТУ, 2007. – 192 с.
18. Шестопап Н.Ю. Конкурентоспособность и реинжиниринг в антикризисном управлении: Монография / Н.Ю. Шестопап, В.Д. Дорофеев, Ю.Т. Шестопап. – Пенза: ПИЭРАУ, 2002. – 180 с.
19. Щедрина Т. Конкурентоспроможність, як її досягти? / Т. Щедрина // Діловий вісник. – 1997. – № 3. – С. 18-19.
20. Щедрина Т. Конкурентоспроможність, як її досягти? / Т. Щедрина // Діловий вісник – 1997. – № 4. – С. 24-25.
21. Щекин Р. Конкурентоспособность учреждения как следствие эффективного управления качеством образования / Р. Щекин // Персонал. – 2002. – № 12. – С. 76-77.

In the article the features of ensuring of competitiveness of Institutions of higher education are exposed in the conditions of innovative changes. The system of actions is described in relation to strengthening of competitiveness of educational organizations. The strategic and tactical directions of improvement of competitiveness of higher school is selected.

Key words: Institutions of higher education, competitiveness, innovative changes.

Отримано 24.03.2009